

ОЛЕКСІЙ ГОРБАЧ

**ЛІТЕРАТУРНА МОВА
БАЧВАНСЬКО-СРІМСЬКИХ
УКРАЇНЦІВ («РУСИНІВ»)**

**Відбитка із Збірника присвяченого пам'яті З. Кузелі
Записки НТШ т. CLXIX**

Париж - Франкфурт 1961

ЛІТЕРАТУРНА МОВА БАЧВАНСЬКО-СРІМСЬКИХ УКРАЇНЦІВ («РУСИНІВ»)

Ледве чи багатьом українцям відомо щось ближче про існування окремої літературної мови 30-тисячного відламу українства у Югославії — бачвансько-срїмських «русинів»; посиленого розвитку ця мова зазнала за останніх 15 років, знайшовши застосування не лише в окремій національній пресі, в церковно-релігійному житті та скромних літературних початках, — як це було до 1945 р., — але й у народньому та нижчому середньому шкільництві (1951/2 р. 9 нар. шкіл із 48 учителями та 1737 учнями), у радіомовленні (від грудня 1949 р. у програмі радіостанції в Новому Саді) та в видавничій діяльності (за 1945-52 роки 47 назв у 62 000 примірників).

Найперше кілька слів з історії поселення бачванців. Пожаревецьким договором 1718 р. Австрія здобула бачвансько-банатську рівнину після війни з турками і на створеній тут «військовій границі» оселила сербів-утікачів з-під турків. Не задоволені австрійською політикою серби стали в 1730-50-их рр. масово емігрувати з Бачки (м. і. і в Ново- та Слов'яно-сербію на Україну) і на їх місце австрійці почали спроваджувати угорців, німців, хорватів, словаків та українців з північних комітатів Угорщини — як вільних селян-поселенців на державних добрах. 1744 р. прибув перший гурт українських родин з околиці Требішова (Земплинський комітат) у залишене сербами село Керестур (1751 року тут засновано першу українську греко-католицьку парохію); 1765-67 рр. прибули нові гурти поселенців у недалеку Куцуру — з Боршодського (із с. Мучонь, 20 клм на півн.-зах. від Мішкольца), Абауйського та Шариського комітатів.¹⁾ Національна окремішність тутешньої греко-католицької церкви та

1) Bács-Bodrog vármegye egyetemes monografiája, Ruthenok, Zombor 1896; Fr. Steltzer: Geschichte der Bacska, 1863, ст. 81

прилучення бачванських гр.-кат. парохій до хорватської гр.-католицької єпархії в Кріжевцях у 1788 р. врятували нових поселенців від зугорщення (як сталося з подібними українськими колоніями, в Банаті, що зугорщилися та зрумунщилися в 2-ій половині 19 ст.) й посербщення (православні бо тут у Бачці — серби; римо-католики — це угорці та словаки). Впродовж 18-19 ст. з «Горніци» (Карпат) прибували нові поселенці й оселялися в сусідстві Керестура (у Кулі, Дюрдьовому, Вербасі, Новому Саду); незвичайною працьовитістю ця колонія зуміла втриматися і впродовж 19 ст. ще й поширитися на врожайний задунайський Срім (у місцевості: Шід, Беркасово, Бікіч, Міклушевці, Петровці, Бачінці, Мітровіца тощо)²⁾. Новоприбулі 19 ст. (головне к. 1868) лемки («горняці») з Бардіївщини мовно засимілювалися до бачванців³⁾, точніш — керестурців⁴⁾, осередком бо культурного життя стало для бачванців найстарше їх село — Руський (Бачванський, Великий) Керестур.

Культурно-церковні зв'язки бачванці втримували весь час головне із Закарпаттям: їхні священники вчилися в пряшівській та ужгородській семінаріях (крім загребської, спільної з хорватами-уніятами Жумберку). У давній Угорщині церква мала право втримувати свої конфесійні народні школи; в Бачці це забезпечило українцям навчання національною мовою. Аж до 1918 р. учителі приходили сюди з Закарпаття; звідти ж приношено сюди й церковні та інші видання, а з ними й панівну на Закарпатті літературну мову — «язичіе»⁵⁾. Звідти ж перенесено сюди в 2-ій половині 19 ст. й русофільські тенденції в літ. мові, помітні зокрема в Пряшеві. З Галичиною почалися зв'язки після 1848 року, коли сюди стали надсилатися львівські видання (зокрема «Просвіти») ⁶⁾ та в 20 ст., коли до Львова стали приїздити сту-

2) М. Ковач: Зос історії і національного живота Русинок у Сриме и Славонії. «Руски народни календар 1948 р.», ст. 20-30, Р. Керестур;

М. Винай: Кратки прегляд історії Русинок у Бачкей и Сриме, «Руски народни календар 1947 р.», ст. 33-42, Р. Керестур.

3) У с. Беркасово ще живе кілька старих людей, внуків приселених із с. Лукова на захід від Бардієва лемків, які ще вмюють говорити «погорняцьки».

4) Існують дрібні фонетичні різниці поміж говіркою Р. Керестура й Куцури — напр. в множині мин. часу дієслів: булі, робелі РК, бул'і, робел'і Куц; крім того, кілька лексичних різниць («пампушка»: бухта РК, пампушка К; «рід калачів»: черег'і РК; геровці К; «попіл»: гар РК, пірн'а К; «туфлі»: чаралі РК, шуфі К; «розвилення дерева»: чечерк'і РК, рошенк'і К; «конюшина»: бетел'іна РК, трібікон'іна К). Характеристичне, що приселені в Дюрдьово куцури зберігають мовні особливості свого села.

5) М. А. Поливка: История народной школы у Руским Керестуре, «Руски календар 1933 р.», ст. 113, Р. Керестур.

6) Я. Виславски: Даскельо слова з нашей історії. На основу дописованя Д. Виславского з едним патриотом зос Львова 1848 р., «Руски календар 1934 р.», ст. 151-4, Р. Керестур.

денти-теологи. До затіснення цих зв'язків багато причинився В. Гнатюк, опублікувавши етнографічні матеріали з Бачки як теж заторкнувши питання про походження бачванців і загалом пражшівських українців («руснаків»-уніятів): чи це «пословачені українці», а чи «поукраїнщені словаки» ⁷⁾. В 1900-39 рр., — зокрема поміж обома світовими війнами, — постійно кілька богословів-бачванців студіювало й у Львові. Не без помітного національно-політичного, а вслід за тим і літературномовного впливу пройшли і зустрічі бачванських студентів із студентами-українцями на студіях у Загребі, Београді чи Римі в 1920-41 рр. За час угорської окупації Бачки 1941-4 рр. студенти-бачванці зустрічалися з закарпатцями в Будапешті чи то в середніх школах в Ужгороді й Мукачеві.

З Закарпаття і з Галичини принесла народницька інтелігенція кінця 19 ст. думку писати для народу зрозумілою йому його ж мовою; бо ж ні церковно-слов'янського «язичія», ні літературної української мови тут не розуміють добре. Не виключене, що на таку думку навели тутешню інтелігенцію спроби народницького закарпатського письменника Олександра Павловича (1819 - 1900), уродженця Шарищини, — писати поезії своєю рідною говіркою, дуже близькою до бачванської ⁸⁾. В. Гнатюкові 1897 р. під час його побуту в Бачці місцеві інтелігенти говорять ⁹⁾, що мова ця мала б послужити не тільки жменьці бачванців, але й двісті тисячам пражшівців (тоді в кордонах Угорщини).

Прийнята В. Караджічем для літературної мови сусідніх сербів засада «пиши, як говориш», гасла галицьких народовців і раціоналістично-просвітні міркування — все це заважило в молодого похорватценого керестурця теолога Габора Костельника (1886-1948), що він закидає мало-помалу віршувати хорватською мовою ¹⁰⁾ і 1903 р. складає першу поему-ідилію бачванським діалектом «З мойого валала» (села) і друкує її 1904 р. в Жовкві. Як мовну основу цієї поеми приймає говірку рідного Р. Керестура. Під впливом цього ж «Нестора» нової бачванської літератури Руське Народне Просвітне Дружтво, засноване після створен-

7) В. Гнатюк: Руські оселі в Бачці (в полудневій Угорщині), ЗНТШ 22, ст. 1-58, 1898; Русини Пражшівської епархії і їх говори, ЗНТШ 35-36, ст. 1-70, 1900; Етнографічні матеріали з Угорської Руси, Етнографічний Збірник т. 9 (1910), т. 25 (1909), т. 29 (1910), т. 30 (1911).

8) F. Tichý: Vývoj současného spisovného jazyka na Podkarpatské Rusi, Прага 1938, ст. 101, 194.

О.Горбач: До питання про початки нашої окремої літературної мови, «Шветлосц» III, 2, ст. 130-3, Р. Керестур 1954.

9) В. Гнатюк: Руські оселі в Бачці, ЗНТШ 22, ст. 55.

10) Ф. Тихи: Г. Костельник як поет родзеной жеми. «Руски календар 1937 р.», ст. 30-9; С. Саламон: Прегляд творчосци Г. Костельника, «Руски календар 1935 р.», ст. 49-56; Д. Варга: Кратки исторични препатрунок кнїжовней творчосци у нашим народзе, «Шветлосц» I, 1, ст. 5-39, Р. Керестур 1952.

ня Югославії, куди увійшла й Бачка, — у Новому Саді 2. 7. 1919 року прийняло бачванський діалект як літературну мову своїх видань ¹¹). Від 1920 р. це РНПДружтво стало видавати цією мовою свої щорічні «Руск-і календар-і» (до 1941 р.) з багатою сільсько-господарською, культурно-просвітньою й літературною частинами; в цій останній стали друкуватися твори молодих письменників-бачванців (крім Г. Костельника — поетів М. Виная, Я. Фейси, О. Костельника, прозаїків М. Ковача, С. Саламона, М. Буїли, Є. Петригали-Ковач), й переклади з української літератури (Т. Шевченка, С. Руданського, Б. Лепкого, М. Коцюбинського, В. Стефаніка, І. Франка). Тижневик «Руски Новини» (1923-41) — крім новин, оглядів життя бачванців та загалом українців, статтів на політичні, економічні й культурні теми, — вміщує в фейлетонах теж оригінальні та перекладні літературні твори. 1937-41 рр. появляється ілюстрований місячник для шкільної дітвори «Наша заградка», редагований М. Ковачем. Крім кількох літературних видань (драми Г. Костельника «Єфтайова дзивка» 1924, поезій Я. Фейси «Пупче» (Мак) 1929, «Русько-українського альманаху» 1936, (де подано вибір творів бачванських письменників з українськими перекладами прози) та збірки бачванських народних пісень Ю. Біндаса й О. Костельника 1927 р., — видано ще кілька публікацій церковно-релігійного змісту (молитовники, катехизм, біблійна історія тощо) та дві-три читанки для перших клас народної школи.

Норми мови цих видань подавала виготовлена Г. Костельником «Граматака бачвансько-рускей бешеди», видана у Сремських Карловцях 1923 р. Її основа це говірка Р. Керестура. Там теж мимохідь згадано й «застарілі» форми, вживані ще старими людьми (на драже / / на драги «на дорозі»; тов драгов / / ту драгу «тією дорогою») ¹²). Свої погляди на стосунок бачванського говору до словацької та до української мов зформулював він згодом у статті «Наша бешеда» ¹³). Деякі доповнення до граматикальних формульовань Г. Костельника подав ще згодом мо-

11) Г. Костельник: Чом сом постал українец?, «Руски календар 1936 р.», ст. 74. Рішення цих зборів бачванської інтелігенції з 3. 7. 1919 р. звучало так: «Понеже ше наш югословянски руски язык указал способним за водзене културного розвиванья, понеже ма у себе свойства и силу дальшого розвиванья, понеже наш югословянски руски народ не сце опушци и забуц свой прадідовски язык, але го сце усовершиц, прето ше прима, да ше як язык нашей рускей писовні, на котрим ше ма темеліц, будовац и розвивац просвита нашого югословянського руского народу, вежме тот наш живи мацерински язык, на котрим бешедую тераз наша Русини у Бачкей, Сриме и Славоніі». (Л. Биндас: XV рочніца РНПДружтва, «Руски календар 1935 р.», ст. 36).

12) Г. Костельник: Граматака бачвансько-рускей бешеди, ст. 52, Сремски Карловци 1923.

13) Г. Костельник: Наша бешеда, «Руски календар 1937 р.», ст. 40-53.

лодий бачванський філолог Г. Надь ¹⁴). Поза тим устійнені Г. Костельником граматичні норми втримуються й досьгодні.

Керестурська говірка — як цього можна сподіватися на підставі історії заселення Бачки — належить до мішаних українсько-східнославацьких «земплинсько-ужського типу» в термінології словацького діалектолога С. Цамбела ¹⁵); при тому слід пам'ятати, що й самі східнославацькі говірки мають перехідний польсько-українсько-славацький характер з перевагою словацьких елементів. Мішані земплинсько-ужські говірки постали в наслідок переймання українським населенням цього східнославацького наріччя. У Бачці цей говір прийняв ще низку сербських, угорських та німецьких позичень, зокрема в лексиці.

Назвемо найважливіші особливості цієї керестурської говірки, а в дальшому й літературної мови бачванських українців, розділюючи їх на елементи тих мов чи мовних груп, з яких вони могли бути взяті.

I. Західньо-слов'янські (славацько-польські) особливості:

- 1) збереження праслов'янських груп *dl, il*, (*мидло, кридло, билідло, плет(ол), плетла*); але позичене церковне *молитва* // *модліть ше*, чи новотвір за сербською мовою *чуло*, «змисл»),
- 2) збереження праслов'янських груп *gv, kv* (*гвизда* «зірка», *квеце* «зілля»),
- 3) розвиток праслов'янських груп *dĭ, iĭ, kt > dz, c* (*медзи* «між» // *меджа* «межа», *ноц*, *боляци* «болячий» // *мачоха*, *родичи* «батьки», *ґачи* «штани»),
- 4) збереження праслов. початкового *je* (*ешень, елень, еден*, — але *озеро*, *мабуть*, під церковно-українським впливом),
- 5) стягнення типу *бац ше* «боятися», *шац* «сіяти», *тей добрей* «тієї доброї; тій добрій»,
- 6) зник закінчення — *ть / рь* в 3. особі одн. і множ. теперішнього часу дієслів (*чита* — *читаю*; *шедзи* — *шедза*),
- 7) відсутність вставного *l* після первісно пом'якшених губних та *m* (*составени* «складений», *конопи* «коноплі» // *граблї, любя* «люблять»), але: *здравле*),
- 8) міжслівна фонетика південно-польського, словацького й лемківського типу, коли глухі приголосні поголоснюються на межі

14) Г. Надь: Як ше правя часовніково меновніки на -не, и -це, «Руски календар 1935 р.», ст. 116 - 20; «Отца» чи «оца» у ген. - акк. сингулара? «Руски календар 1936 р.», ст. 115-7; Даскельо слова о локат. синг. меновнікох стреднього роду на -о, «Руски календар 1937 р.», ст. 72-6; (Г. Г. Н.): «Овисни» чи «зависни» у бачваньскоруским язичу, «Руски народни календар 1947 р.», ст. 83-8.

15) S. Czambel: Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov, I. Osnovy a iný materiál rečovú, I. Vychodnoslovenské nárečie, Turčiansky Sv. Martin 1906, ст. 122, 150 і далі.

слів і складів перед плінними *м, н, л, р* (були зме «ми були», брад ми гутори «брат мені каже»),

9) енергійний приступ при вимові початкових голосних, а тому перед голосними, що починають слово, немає поширених *і* в українській літературній мові і по говірках протетичних *г-, й-, в-*; бачванці, як і лемки, вимовляють: *око, ухо, ігелка, андя* «братова, заміжня жінка», *езер* «тисяча» (правда, є *й*: *вон, вона, воно, вони*),

10) палятальна вимова передньоязикових *н, л* перед праслов. голосними переднього ряду (перед *є, і, ё, е, ъ*), подібно як у польській мові та в частині словацьких говірок (*гледац* «шукати»; *од ніх, хваліц, неси, железо, дзень* «день»); пор. ще пом'якшування зубних *т, д*.

II. Словацькі особливості:

1) розвиток праслов'янських груп *tort, tolt, tert, telt* > *trat, tlat, tret, t'et*, *крава* // *коровче* «бур'ян»; *слама* — але: *соловей*; *древцо* — але: *чересло, черева* «кишки», *череп, черешня, череново зуби; млеко, плевнік* «клуна» — при чому рішуче переважають форми без повноголосу; форми з *teret* відомі всім східнославацьким говіркам; є *й* польські відповідники цих груп: *млади* «жених» // *млади* «молодий»; в бачв. літ. мові є виразні нові українські позичення: *осторожни, необережни, норос, захоронка*,

2) сплинення праслов. *у* — *і* в одному голосному *і* (правописне *и, і!*), з тим, що перед давнім *і* зубні приголосні пом'якшені (*син, добри; предзиво* «прядиво», *житніско*),

3) сліди словацької часокількості в різному трактуванні коротких і довгих рефлексів праслов. *є, ё, е*: короткі — *пейц, рā'* «п'ять»; *белави, belavŭ* «білявий»; *печени, pečeny, pero*, довгі — *пяти, piaty* «п'ятий»; *били, biely* «білий»; *печинка, pečienka, пирко* (а звідси *й*: *пиро* «перо!»), *pierko* «перце»; перед короткими рефлексами праслов. *є, ё, е* губні приголосні ствердлі, — перед довгими ж рефlekсами праслов'янських *є, ё, е* розвинулося *і*; *це і* враз із наступним довгим *ё, е* розвинулося в *і* в керестурській говірці (як і в східній частині східнославацьких говірок — на схід від р. Торіси): *шмих, smiech*, але: *вишмеяц, швичка, писок*,

4) закінчення *-ем, -ім* в 1. ос. одн. тепер. часу (*вяжем, робим*; закінчення *-ам* у дієслів на *-ац (-ати)* типу *читам, читаши* — властиве ще польській мові та лемківсько-бойківським говіркам),

5) творення 1. ос. однини минулого часу дієслів допоміжними частками *сом, ши* (*читал сом, читал ши*); творення активного дієприкметника минулого часу на *-ль* у чоловічому роді — на словацький лад: *вед(ол), мог(ол), клад(ол), пред(ол)*, «пряв» (у дієслів з інфінітивною основою на приголосний),

6) закінчення орудного однини жіночих іменників, прикметників і займенників на *-у* (давніш і на *-ов*): *тоту добру драгу* «цієку

доброю дорогою»; форми на *-ов* можна б пов'язувати і з *-оў* по півд.-зах. українських говірках,

7) усунення давнього чергування задньоязикових *к, г/г, х* з передньоязиковими (із *ц, ж, ш* у бачванців!) в давальному-місцевому однини жіночих основ на *а*: в *руки, на драги, в мухи* (супроти давніших: *на руке, на драже, в муше*); йдеться тут про наслідок сплинення форм давального-місцевого із родовим (відоме й східнославацьким говіркам), що наступило під впливом відповідних форм прикметників-займенників (*/на/ тей широкей драги* — родовий, давальний, місцевий однини) і родового-місцевого множини (*/на/ тих широких драгох*).

III. Польські особливості:

1) устійнений на передостанньому складі слова наголос, як у лемківських та східнославацьких говірках (*йгла* «голка», *коляда*; *за нього* «за нього» — *за-нь + його*),

2) праслов'янське тверде сонатичне *г* розвинулося в *ар* (*карчма, парток* «обрус», *гарло* // *герлічка* «горлиця»; як винятки: *горбок, горбати, корч*),

3) диспаліталізаційний вплив передньоязикових твердих приголосних на попереднє м'яке сонатичне *г* і отже його перехід в *г* = *ар* (*умар*: *умреи*; *штварти*: *штвери*; *чарни*: *черніца*; *церне*: *тар(н)ки* «терня»: «дерен (ягоди)» // *наперсток*; (*жертва, мертвец*, мабуть, під церковним впливом),

4) перехід передньоязикових *т, д* в *ц, дз* (почerez стадію *ц', дз'*!) перед праслов'янськими голосними *е, ё, е, і, ь* (*цагац* «тягати», *недзеля* «неділя», *дзешец* «10», *ходзиц* «ходити»); як і в східнославацьких говірках; цей процес не заторкнув творив із наростком *-тель* (*учитель, спаситель*) та низки позичень із церковнослов'янщини, українщини й сербщини (*невидими* «невидний», *надія, земледілец, недотепни, деловодя* «керівник» = серб. *delovodja*),

5) змішання прикметникових і займенникових закінчень в орудному й місцевому однини чоловічого й середнього роду (*тим добрим сином* // *дзецком, в тим добрим си́ну* // *дзецку*), відоме й зах.-лемківським говіркам),

6) обнижуючий вплив *л* на вимову попереднього голосного *і* в минулому часі дієслів, як і в східнославацьких та південно-малопольських говірках (*ходзел, -ела, -ело, -ели*: *ходзиц*; *ношел: ношиц* «носити»); звідси й заміна закінчення інфінітиву *-ец* (із *-ѣи*) закінченням *їи*: *видзиц, лециц, зеленїц ше* «зеленіти»,

7) творення вольових форм у первісно кінцево-наголошених дієслів на лад первісно накорінно-наголошених, себто без закінчення в однині та зв'язкового голосного *-і-* в множині, як у словацькій мові та в лемківських говірках (*идз/ме, -це: шедз* «сиди»).

IV. Українські (в тому й лемківські) особливості:

- 1) розвиток праслов. *g* у висліді т. зв. другої праслов'янської паляталізації дав тут *z'* (= *ж* секундарно: *по драже // по драги*); можливо, що рефлексом праслов. *ch* за таких же умов було східньо- й півд.-слов. *s'*, а не зах.-слов. *ш*, та сьогодні це важко ствердити через секундарний перехід *s' > ш* (в *муше* «в мусі», в *чаше* «в часі»),
- 2) розвиток первісно ненаголошених праслов'янських груп *trьt*, *trьt*, *ilьt*, *ilьt* = *irt*, (*trit*) *ilit* як і в східньословацькому тирвац «тривати», кирвавиц, диргац «дригати», гирмиц, пирскац, кертица, стиржен «стрижінь», пириц «прищ», хрибет; блиха, слиза),
- 3) розвиток праслов'янського сонатичного *l* = *ol* (витолжовац, волна, полни, колбаса, чолнок «ткацький човник», жовти, вовк), хоча трапляються й польські рефлекси (длуги «довгий», длобац «довбати», слунко «сонце», слуп «стовп», тлучиц «товкти», тлусти «товстий»),
- 4) розвиток *e* в *o* після шелесних перед наступним твердим складом (чоло, пчола), що в вужчому засязі виступає і в польській мові,
- 5) розвиток *je* (із праслов. довгих *ě*, *ē*) в *'i* (бида, гніздо, грих, дзивка, хліб, рика, ридки), як і в східніх східньословацьких говірках, а що коротке праслов. *ě* дало тут *e*, то звідси двоякі рефлекси: *ě* = *i* // *e* (клітка // приклет «сіни»), при чому немало позичено й з української мови та з церковнослов. (ришучи, свідоми, безсовисни, змист, взагалі; вира // вериц; *e* й кілька польських рефлексів (бляди «блідий», грац «гріти», за-дзац «надіти», цадзиц «цідити», цали «цілий»),
- 6) лемківське закінчення 1. ос. множ. тепер. часу в дійсному й наказовому способі *-ме*, відоме й словацькій мові (читаме, читайме, читали зме),
- 7) закінчення *-ого*, *-ому* в родовому й давальному однини чолов. і серед. роду прикметників і займенників (того доброго, тому доброму), характеристичне для земплинсько-ужських перехідних говірок та для мови «осіб українського походження» ¹⁶⁾.
- 8) зник категорії родовості в наз. множ. прикметників та займенників (тоги добри нашо людзе, добри братово дзеци), як і в східньословацьких говірках; польська й словацька мови тут розрізняють два роди: чоловічо-особовий та жіночо-предметовий.

V. Українськими або словацькими можна уважати:

- 1) розвиток праслов'янського *q* в *и* (угел, добру руку — знак. одн.),
- 2) розвиток праслов'янського *ъ* в *o* (сон; вонка «надворі»),

16) S. Czambel: Slovenská reč..., ст. 166.

орудн. одн. *сином, братом; горбок; грудочка*), у словацькій мові: $\text{ъ} = \text{o, e, a}$; е ще, правда, низка випадків із польським рефлексом $\text{ъ} = \text{e}$: *бечка, деска, здеймиц, крев, вежні «візьми»* та *і* (з польського діалектного подовженого \acute{e}): *диц «дощ», тиж «також»*.

VI. Особливості, притаманні тільки східньословацьким говорам, чи то тільки декотрим з-поміж них (в тому й бачванському):

- 1) за аналогією до прикметників, займенників і числівників перенесено закінчення місцевого множини і на родовий множ. в усіх родах іменників (при чоловічих особових — і на знак. множ.): *синох «синів», женох «жінок», местох «місць; міст»*,
- 2) шепелява вимова *с', з'* як *ш', ж'* (= *ш, ж* в бачвансько-українській) перед праслов'янськими голосними $\text{e, \acute{e}, e, i, \text{ъ}}$ як теж у сполуках: *сл', сн', см', сп' св', зл', зн', зв', зб' (жем «земля», жвир «звір», шветло «світло», шлебода, шмерц, шпивац, в пашме // в пасму, швети // шйяти/святи «святий»)*; але позичок із церковнослов'янщини і української мови та з сербського цей процес не заторкнув (*слїдуюци // шлїд, послїдни, свитски // шветски «світовий», свидомосц, засидане, священик, милосердни // шерцо: слика «образ, знімка»; сетиц ше «почуватися»*): на думку Цамбела¹⁷⁾, вимова шепелявих *с', з'* як твердих *ш, ж* виникла під угорським впливом у межових із угорською етнічною територією східньословацьких говірках: тому що угорській мові звуки *с', з'* чужі, угорці висміювали таку вимову в своїх сусідів; можливо, що йдеться тут про вплив мови послов'янчених угорців,
- 3) закінчення *-о* в називному-знахідному множини присвійних займенників та прикметників, як і прикметників із наростком *-ови (мойо и братово дзеци, вашо шпижово колеса)*, перенесене з жіночо-середніх і міщано-родових форм збірного числівника типу *штvero, пецero* (звідки й: *двойо, тройо* і далі: *мойо, нашо, братово, шпижово!*),
- 4) конструкція знахідного з інфінітивом після дієслів, що означають бачення, слухання, — замість побічного речення (*видзел го писац «бачив, як він писав»*), поширена може під впливом мови німецьких колоністів у Спіші,
- 5) орудний відмінок із соціативним прийменником *з(оз)* вживаний і в інструментальному значенні (*бере з(оз) руку «бере рукою»*),
- 6) поширена конструкція присвійного давального від особових займенників типу *шестра ми «моя сестра»* — може, не без південнослов'янського впливу (такі конструкції відомі м. ін. східньо-сербським говіркам).

17) Там таки, ст. 130.

З німецької мови, крім низки лексикальних позичок (назви ремесел і ремісн. виробів, знаряддя) та синтактичних германізмів, перейнято ще — чи на Пряшівщині, чи в Бачці:

1) вживання називного (а не родового) імен після головного (від 5 вгору) та збірного числівника (*пейцме хлапци // пейцero жени пошили*),

2) вживання неозначеного числівникового займенника *еден* в значенні узагальнюючого неозначеного родівника (*жем не со-держи состояйки, котри су потребни за живот одной рошліни; да зна значене техники за одну державу*),

3) вживання займенника *його* замість присвійного займенника *свій* (*жертвовал шицки його способносци*).

Позичення з угорської мови стосуються головно лексики (в тому й побутової та сільськогосподарської: назви посвоячень, кінського запрягу, рибальства, адміністрації тощо); їх частково вже витіснили сьогодні сербізми. Інші угорські позички — синтактичні (головно щодо порядку слів — типу *Штефан воевода* замість *воевода Штефан*, — чи з препозицією родового-давального приналежності — типу *добрей жени ей газда*, угор. *az jó nőnek férjei*) сьогодні майже зникли.

Сербська мова це для бачванців мова, з якою вони зустрічаються — зокрема за останніх 40 років — на всіх ділянках державно-публічного життя й її вплив далі не лише постійно діє на лексику розмовної мови бачванців, але асимілює й її синтаксу. Повінь лексичних позичень із сербського найбільша. Також усі європеїзми приходять до бачванського в сербській формі, а з тим вриваються й сербські словотвірні елементи (напр. прикметниковий суфікс *-ошки, -ички*: *филолошки* «філологічний», *технички* «технічний», чи напр.: *хумани* «гуманний», *караактер*, *експлоатисац* «експлуатувати», *инспирирац* «надхнути», *историйски* «історичний»). У зв'язку з тим перейнято в чоловічому роді європеїзми на *-о* (*даеден луксузни ауто, тот кино, тот радио*), як це є в сербській мові. До важливіших синтактичних позичень із сербського належить прийняття сербської системи дієслівних видів (напр. вживання теперішнього часу від докочаних дієслів і в значенні повторюваної дії: «... *гніздо прави у долінки на жеми; ту знеше вайца и лягне препилчата*» себто «будує гніздо в заглибині на землі; тут несе // зносить яйця й висиджує перепеленят»), й деяких сполучних слів, а з ними й будови підрядних речень (напр., *да «хай, щоб», да не «якби не»* — в наказово-бажальному значенні: *теди дай руку, да идземе по дражскох своїх смутни, неми; Иля замодлі svojого сушеда, да ю вожи пред Дюру* — та в умовно-іреальному значенні: *ніч би ше не зробело, да роботнік не уложел свой труд* «нічого не було б зроблено, якби робітник не був уклав своєї праці»; *сциснул бим ци руку, лем да ши ту тераз* «... якби ти була тут»). У зв'язку з тим дуже звузилося — подібно як і в серб. — вживання інфі-

нітива: його заступлено особовою формою дієслова зі сполучним словом *да* (*радзели ше, же цо да робя; дзвигнул руку, ягод да пришага* «неначе присягати»). Під сербським впливом зникла й виразна питайна інтонація в залежних питальних реченнях, а в зв'язку з тим бачванська говірка ще поширила тут вживання сполучного слівця *же* — щоб вирізнити цю категорію підрядних речень (*питал ше, же цо му; радзели ше, же цо да робя*); подібне вживання *же* відоме й східньо-словацьким говіркам — мабуть, під угорським впливом ¹⁸⁾

Є ще низка лексикальних особливостей, які в'яжуть земплинсько-ужський тип говірок з бачванською включно із польською та українською мовою, і меншою мірою — із словацькою; розвиток бачванського говору, зокрема його літературної мови, пішов у дальшому по лінії віддалення від словацької й польської лексики та наближення до сербської й української.

З цього короткого перегляду видно, що в фонетиці бачванської говірки переважають західньо-слов'янські (словацькі й польські) мовні особливості; східньо-слов'янські менш чисельні й до того пізніші. Такі мішані мовні особливості виявляються вже в Бардіївському листі з першої половини 18 ст. ¹⁹⁾ (*žadnomu // naszeho; zolotich, ve zoloce // cratko; na hordlech // dluho; dzen*). Вони виникли в висліді тих складних колонізаційних процесів, що їх зазнала сьгоднішня Східня Словаччина: Спіш, що до 1193 року належав до Польщі як і сусідня Шарищина по р. Топлу, були первісно заселені поляками; українська колонізація поширилася сюди наприкінці 13 ст. й осіла головне на викорчуваних бескидських хребтах ²⁰⁾; отим лемківським клином розірвано зв'язок Шарищини з польським материком, а в висліді наступило її мовне поукраїнщення. Від південного заходу йшла сильна колонізаційна хвиля словаків, що відступали перед угорським натиском і турецькими нападами. На південному сході (давній земплинський і західня частина ужського комітату) первісне українське населення мовно пословачилося аж пізніше; як цей процес проходив ще на початку 20 ст. у Собранеччині, розповідає й словацький діалектолог С. Цамбел ²¹⁾. Причинами експансії словацької мови — супроти української тут і польської на Спіші — він уважав: її вище соціальне й культурне становище (нею залюбки користувалася в розмові з простолюддям зугорщена аристократія; місцеві словацькі римокато-

18) S. Czambel: Rukovät' spisovnej reči slovenskej, 3 вид., Turčiansky Sv. Martin 1919, ст. 326.

19) I. Pankevič: Chrestomatie ukrajinských tekstu ze současné a staré ukrajinské literatury s přílohou ukázek z historické mluvnice a dialektologie, Praha 1954, ст. 306; S. Czambel: Slovenska reč, 180 хибно датує його початком 15 сторіччя.

20) S. Czambel: Slovenska reč, ст. 29, 41.

21) Там таки, ст. 185.

лицькі й кальвінські священники були освіченіші від православних чи уніятських українських; нею порозумівалися при купецьких взаєминах поляки, українці та угорці ²²). Не слід при тому забувати, що з словацького терену виходили й мандрівні ремісники й крамарі ²³).

З уваги на декотрі особливості східньословацьких говорів польський славіст З. Штібер висловився був, що, мабуть, ідеться тут про якийсь перехідний діалект поміж мовами північно-західніх і південних слов'ян ²⁴); ми змодифікували б цю думку настільки, що йдеться тут первісно про перехідний діалект і до східньо-слов'янської мовної групи (на *драже*; *ъ* = *o*; оминання сонантного *r* із *trъt*, *trъt* тощо); інші укр. мовні особливості принесла з собою нова хвиля пастирської гірської колонізації (в 13-14 ст.), яка згодом улягла словацькому мовному впливові; саме при перейманні українцями (а не, як це волів би Штібер, — спішськими німцями!) зах.-слов. палятальних зубних *с'*, *з'* (що й досі для східньо-українського вуха звучать шепеляво як *ш'*, *ж'*) змішано їх із власними м'якими *ш'*, *ж'*, які згодом у частині говірок (в тому і в бачванській) ствердли в *ш*, *ж* (*жем* «земля», *швет* «світ»).

Відсутність найтипівіших українських мовних особливостей ²⁵) і низка різких власних особливостей (м. і. дзекання-цекання) утруднюють позичання з українського до бачванської літературної мови.

Тому незвичайно звучать у бачванській літературній мові сьогодні такі засвоені вже позички з української літературної мови, як от: *рижни*, *неришучи*, *обережни*.

З другого боку відсутність повноголосу в бачванському говорі (*злато*, *драга*, *млеко*, *штредні*) подібно, як і в сербській мові, полегшила переймання з сербської мови: їх число — залежно від окремих авторів та тематики — втрое-вчетверо перевищує україніزمи. З таких же самих причин легше давніш приходилося позичати і з церковнослов'янської мови, зокрема як зва-

22) Там таки, ст. 182-4.

23) B. Gunda: Az orosz vengerec «házaló kereskedő» jelentésének néprajzi vonatkozásai, Ethnographia LXV, 1-2, ст. 76-87. Будапешт 1954.

24) Z. Stieber: Ze studiów nad gwarami słowackimi południowego Spisza, «Lud Słowiański», I (1929-30) A, ст. 138.

25) Фонологічна система бачванського діалекту різниться від такої ж системи української літературної мови (й більшості говірок) зменшеним на 8 числом фонем (серед голосних немає українського *и*; серед приголосних же немає палятального ряду *т'/д'*, *с'/з'*, *ц'/дз'*, *р'*) та ще відсутністю характеристичного українсько-білоруського варіанта *ў* до фонем *в* (після голосних). Так само відсутня низка типово-українських чергувань голосних напр. *о:е*: і типу *ніс*: *носа*, *н'іс*: *несла*) та приголосних (твердих і м'яких зубних, сичних) і постала низка власних чергувань (голосних — *а:е* *прадки*: *пресц*; *е:і* *мерац*; *мирка* — і приголосних *т/д*: *ц/дз*, *с/з*: *ш/ж* — *сушед*: *у сушедзе*; *коса*: *кошиц*).

жити, що вона тут виступає в українській фонетичній редакції, ближчій до фонологічної структури бачванського діалекту. Велика кількість німецьких і угорських позичень (зокрема в побутовій термінології) ще більше розхитала мовне почуття бачванців, а мовців штовхнула на шлях найменшого опору — брати обома пригорщами з тієї другої мови, яку тут кожен опановує — себто з сербської. Такі позичання вже й не завжди асимілюються до фонологічної системи бачванського діалекту, а тим втрачається пов'язаність поміж членами лексичних гнізд, а словник дедалі стає хаотичним збором відірваних від себе слів-термінів. За приклади таких вирваних із системи діалекту слів можуть правити отакі позичення — з української літературної мови: *послідні // шлід; свитски, просвищене // швет; тілесни // цело; свидомосц // прешведчиц ше; засидане // шедзиц; священик // пошвециц; надія // сподзивац ше; провидіне // видзиц; смертельни // шмерц; писня, висти, город* тощо; з церковнослов. — зокрема в давніших позичаннях (до кінця 1930-их рр.) навіть наросток *-ие* замість рідного *-'е*: *засидание, спасение*; з сербохорватської мови — *слика «образ» // шлівка «сливка», кркуша «слиж, ковб (рід риби)», шкрга «зяви»* (із збереження сербського сонатичного р!), *всечилилице «університет» // шицки «увесь», течностане «рідинний стан» // чечец «текти».*

Як здорова реакція на такий стан помітна, зокрема останньо, тенденція творити такі нові терміни вже від рідних коренів, напр., *патриц «глядіти»; ви-, роз-, над-, пре-патрунок «ви-, роз-, на-, пере-гляд»; волац «кликати»: поволанка «заклик»; лапац «хватати»: залапац «захватити», облапяц «охоплювати»; шор «ряд, порядок»: вишоровац «назвати за чергою, вичислити», ушориц «впорядкувати».*

Для цієї нової літературної мови Г. Костельник прийняв фонетичний український правопис («желехівку»: знак *ї* тут означає *йі* та *'і*: *їж, од ніх*) з одним відхиленням в сторону сербського: знак *и* це *і*, що не пом'якшує попереднього приголосного.

Завдання цієї літературної мови, як їх Костельник сформулював у своїй «Граматиці», мають обмежуватися до подавання народів основної освіти; середню й вищу народ повинен здобувати вже сербохорватською чи українською мовою. Його «Грамматика» власне й побудована тут і там на порівнюванні бачванського діалекту з українською, польською, словацькою й сербохорватською мовами ²⁶⁾. Але і сама літературна творчість автора цієї «Граматики» та його послідовників у письменстві і згодом — життя — заперечили такий тезі: із скромних початків керестурський діалект розвивався все далі в окрему літературну мову.

При тому йшлося головню про створювання власного слов-

26) Г. Костельник, Грамматика, ст. 3, 9.

ництва й фразеології, що їх діалект у належній мірі мати й не міг. І тут у цій ділянці власне розгорілася боротьба, яка в бачванській літературній мові не закінчилася ще й досі. У «Граматиці» Г. Костельник ясно поставив тільки одну засаду: геть від угорського словництва, черпайте із слов'янських мов — української або сербської (стор. 42). Поміж цими двома стихіями: українською та сербохорватською — розгорілася боротьба, може навіть не завжди й усвідомлювана мовцями.

У головних носіїв бачванського культурного життя — грекокатолицьких священників — львівських вихованців — виникає тенденція все далі наближувати лексику бачванської літературної мови до української, вводячи — інколи і всупереч фонетиці бачванської говірки — українські терміни (*видділ, вражине*). Діялося так, мабуть, не без впливу головного редактора бачванських видань (календарів і тижневика «Руски новини») — о. М. Фірака, одночасно редактора й українсько-югославських видань: тижневика «Рідне Слово» та щорічного «Ілюстрованого календаря». Появилися й голоси за тіснішим наближенням бачванської літературної мови до української. Молодий есеїст-богослов С. Саламон, що в мові своїх нарисів та статей реалізував такі свої погляди, — черпав обома пригорщами з лексики й фразеології української літературної мови ²⁷⁾.

1930-ті роки принесли з собою підсилення й іще однієї стихії: словництва церковнослов'янсько-російського «язичія». Закарпатські русофільські видання цим «язичієм» у Бачці мали збут віддавна; на тлі релігійно-церковних спорів цей русофільський рух прибрав на силі на початку 1930-их років. В наслідок спорів за церковні «треби» та не без впливу подібного руху в Пряшівщині — і в Бачці (Куцура) постав серед місцевих уніятів підтриманий сербськими колами — православний «антиукраїнський», русофільський рух: 1933 р. засновано в Куцурі «Культурно-Національний Союз Русинів в Югославії», що від 1934 р. почав щорічно видавати свій окремий «Руски народни календарь „Заря”», а далі й тижневик «Заря». Хоч теоретично «заряші» повели проти «просвіташів» — як і проти всього українства — завзяту кампанію, хоча заведення окремої бачванської літературної мови називали просто ехидним українським підступством (щоб, мовляв, введося до простому народові твори російського духа) ²⁸⁾, але в своїх виданнях — поруч статтів російською мовою й «язичієм» закарпатських авторів-«фенциківців»! — послуговувалися тією самою бачванською літера-

27) Пор. С. Саламон: Прегляд творчосци Габра Костельника, «Руски календар 1935 р.», ст. 56.

28) П. А. Сакач: В. С. Караджич и русини, «Руски народни календарь» «Заря» 1937 р., Нови Сад, ст. 84-6, 88; Н. Д. Олар: Дайце нам руски школи, там таки, ст. 29; Н. А. Горняк: Кто это украинцы и украинский народ?, там таки, ст. 110.

турною мовою, з однією хіба невеличкою різницею, що місце частини українізмів у термінології абстрактних понять тут зайняли позички з «язичія» (частіш церковнослов'янського, ніж російського походження) чи то сербізми, число яких тут помітно більше, ніж у «просвіташів». Як не враховувати ще правописних дрібниць (писання: руски, спорадичне вживання знаку ъ у коренях деяких слів — *дѣло, дѣйство*), то розходження полягали ще в допущенні у декотрих статтях і куцурських форм: *могли, лежец* — *лежелі* (керестурські: *могли, лежац, лежали*). І цей рух враз із своїми виданнями протривав до 1941 р.

За час угорської окупації Бачки (1941-4) появились тільки окремі господарські й літературні додатки для бачванців в ужгородських мадяронських календарях «Подкарпатського Общества Наук» бачванським діалектом ²⁹⁾; всю видавничу діяльність у самій Бачці припинено, а запаси давніших видань знищено.

Стан істотно змінився з приходом у Бачку тітівської влади наприкінці 1944 р.: нова влада підтримує культурне життя національностей Войводіни, в тому й бачванських українців. Офіційно бачванців визнано окремим від українців народом: таким чином легко розв'язано спір «україно- й русо-філів». Усе «українське» надто нагадувало тут не популярну тепер керовану священиками культурно-освітню працю в попередньому періоді ³⁰⁾. За ідею окремої від української - русинської (руснацької, *рускей*) національності схопилися головне «заряші», що немало мірою перейняли в нових обставинах керму національно-культурною політикою бачванців. В декого з них з часом виринає думка про окрему «руснацьку» національність Шарицини-Земплинцини й «руснацьку мову» ближчу до словацької, ніж до української ³¹⁾.

За традицією й далі видавано «Руски народни календар» (за 1946-9 рр., а за 1951 р. підмінку такого календаря — «Рочну книжку»); від 1945 р. став появлятися тижневик «Руске слово», від 1947 р. ілюстрований місячник для шкільної дітвори «Пионирска заградка», а в 1952-4 рр. кварталник культури, літератури й мистецтва «Шветлосц» (12 чисел). Крім перекладів з красного письменства й дитячої, політичної й культурно-просвітньої літератури — головне з сербської та з російської мов, — появились шкільні підручники (переклади відповідних сербських) для народної школи та 4-ох нижчих класів гімназії. Пожвавлене культурно-просвітне життя, зокрема по аматорських драматичних гуртках, вимагало репертуару. Справа не спинила-

29) Тільки у правописі викинено знак і: його скрізь заступлено знаком і (іж, коні).

30) Пор. Ш. Чакан. Найновши часи нашого живота, «Руски народни календар 1947 р.», ст. 44.

31) Я. Сабадош: Походжене и приход Руснацох до Бачкей, «Шветлосц» III, 3, ст. 193, 1954.

ся на давніх і нових перекладах з Котляревського («Наталка Полтавка»), Кропивницького («Дай серцю волю»), Старицького («Ой не ходи, Грицю»), Тобілевича («Безталанна»), Франка («Украдене щастя», «Учитель») — чи то з російських (Островський, Чехов) та з сербських (Нушіч, Трифковіч, Стерія) драматургів ³²): посилено творення оригінального репертуару (М. Ковач: На швитаню, Ораче; Я. Сабадош: Огень в ноци; Й. Кочиш: Вона невиновата — друковані у «Шветлосц-і»). Етнографічно-релігійну тематику давніших оповідань замінила сьогодні головне соціально.

Ті зміни, що настали 1944 р., позначилися й на літературній мові бачванців: давніших бо довоєнних працівників на культурно-просвітній і літературно-мовній ниві — священиків замінили нові люди, часто висуванці з соціальних низів, нерідко не зв'язані з попередніми літературно-мовними традиціями. Залишилися ще, правда, народні вчителі, але ж вони далеко менше були знайомі з українською мовою. Спершу на перше місце вибилися срімські українці: у Срімі «народно-визвольна боротьба проти фашизму» набрала куди різкіших форм, ніж у підугорській Бачці, і в цій боротьбі брали участь і місцеві українці-бачванці. А при тому не слід забувати, що словник срімців куди більш сповнений хорватизмів, ніж, напр., бачванський сербізмів. Тож не дивно, що перші післявоєнні бачванські видання від сербохорватизмів аж рояться (зокрема в спогадових матеріалах з війни та в політично-пропагандивних і популярно-економічних статтях). Крім термінології нового сільсько-господарського побуту й адміністрації, ці сербізми залили всю лексику й фразеологію, враз замінюючи інші, давніші уживані позичення: з української літературної мови, з «язичія», з угорської мови. В небелетристичних текстах це інколи — просто сербська мова тільки в бачванській фонетично-граматикальній формі.

Виринула — може, не без прикладу советського мовознавства — навіть вимога змінити напрямні Костельникової «Граматики», очевидно, в дусі наближення до сербської мови, поставлена бачванським учителем і спортсменом-рекордистом Я. Баковим ³³).

Становище почало мінятися, коли знову керма культурно-мовними справами опинилася в руках керестурців і коли остаточно викристалізувався погляд на бачванську літературну мову як на окрему серед інших слов'янських — мову літератури й

32) Переклади на бачванську літературну мову зроблені здебільшого довголітнім працівником аматорського театру серед бачванців П. Різничем, акліматизованим у Бачці емігрантом-українцем зі Східного Поділля після 1-ої світової війни.

33) Я. Баков: Дальши розвой науки о нашим языку, «Руски народни календар 1947 р.», ст. 82, 83.

публічного життя ³⁴). Переглядає свій попередній погляд і Я. Баков: відрікається він і попередніх прихашцем уведених у мову позичок, можна здогадуватися — з сербської мови, пропонує врешті низку напрямних для внутрішньої «мовної політики» бачванців, які в дечому нагадують пуристичну тенденцію ³⁵).

Ролью своєрідних мовно-авторитетних установ перейняли «з'їзди просвітних працівників і учителів» — одночасно курси бачванської літературної мови, потреба в яких виявилася зокрема в випадку срімських учителів. Такі двотижневі курси-конференції відбулися в Р. Керестурі в 1950 та 1953 рр. під час літніх канікул і на них — серед інших питань — усталено зокрема термінологію з шкільних дисциплін. Як своєрідне завершення цієї лексикографічної кодифікації молодой літературної мови назріла думка і про складення окремого тримовного — сербсько-українсько-«руського» (бачванського) словника.

Від сербського впливу визволився й правопис бачванських українців: постановою конференції вчителів із 1950 р. відкинуто фонетичну засаду «пиши, як чуеш» у написаннях етимологічно дзвінких приголосних перед глухими ³⁶).

У лексиці рішучіше перейдено до новотворів: нові терміни вже не лише позичаються з більш чи менш послідовним застосуванням фонетичних законів власної літературної мови — із сербської чи української мов; такі нові терміни створюються й від власних коренів (пор. укр. *вигляд* = *виглядати*: бачвансько-український *випатрунок* = *випатрац*), абож як контамінація сербського й українського слова (укр. *виховати* / серб. *одгојити*: бачв.-укр. *одховац*; укр. *наслідок* / серб. *последица*: бачв.-укр. *пошлїдок*). Але в спеціальній фаховій термінології помітна й тенденція триматися якнайближче сербської термінології (напр. *шерцова хустица* «осерцевина» = серб. *срчана марáмица* «т. с.»: *ткиво* «тканка» = серб. *ткїво*). Це, очевидно, зводить бачванську літературну мову до ролі «східця» до сербської, — як це колись був висловив Г. Костельник.

Чути й поміркованіші голоси, що виразно підкреслюють пов'язаність бачванців — через свою вужчу «прабатьківщину» в Карпатах — з українським народом. Таку лінію заступає головне письменник М. Ковач, що 1947 р. пропонував навіть влаштовувати українознавчі курси на Закарпатті в УРСР для бачванської молоді та культурно-просвітніх робітників ³⁷), та ет-

34) Заважив тут, мабуть, і упадок популярності відкритого русофільства після розриву Югославії з країнами «інформбюрівського бльоку» в липні 1948 р.

35) Я. Баков: За красу нашого язика, «Рочна кнїжка 1951 р.», ст. 53 й далі.

36) З «Нашого правописа», «Рочна кнїжка 1951 р.», ст. 47-52.

37) М. Ковач: Зос исторії и національного живота русинох у Сриме и Славонії, «Руски народни календар 1948 р.», ст. 30.

нограф-музиколог о. О. Тимко, автор повної збірки бачвансько-українських народних пісень («Наша писня» I-III, Р. Керестур 1953-4), що в музикологічній студії про бачв.-українські народні пісні недвозначно відкинув теорію про окрему «руснацьку» національність³⁸⁾.

Внутрішня боротьба обох цих таборів ведеться й досі.

Перспективи на майбутнє для цієї наймолодшої серед слов'янських (крім македонської) літературної мови 30 000 мовців, розпорошених на десятках тисяч квадратних кілометрів, — не великі. З-поміж названих 50 років тому 200 000 українців Пряшівщини немала частина пословачена, для решти ж сьогодні видається преса й книжки українською або — російською літературною мовою. Годі теж передбачати, як довго триватиме дотеперішня посиленна підтримка державної влади Югославії для розвитку окремої бачвансько-української національної культури й мови. Нині кожен інтелігент бачванець — двомовець бачвансько-сербський, чи меншою мірою — зокрема серед старшого й середущого покоління інтелігенції — тримовець: бачвансько-сербсько-український. Не зважаючи однак на звуження цієї другої категорії (тримовців), непомірно поширився останніми часами круг освічених людей з пошаною до своєї бачвансько-української літературної мови і для цього круга, можна гадати, ця мова залишиться першою мовою приватно-особистого та другою мовою публічного життя. Емансипантські тенденції в розбудові власної лексики свідчать і про поширене зрозуміння для справ мовної культури серед відповідальних працівників поміж бачванцями, а від того залежить і розвинення оригінальної багатой фразеології, що характеризує розвинені літературні мови. На такий шлях бачванська літературна мова саме ступає. Вислів такому підходові дав маляр і поет М. Будински у вірші:

Велі гуторя: «Не вредно
писац на нашим языку»;
а я им повем лем едно:
Пишце, не правце розлику,
бо людзом длужносц да твора,
думи високи да даю,
и гоч як людзе гуторя,
думи свою вредносц маю.
А правдиве писане слово, знайце,
же навше остава вичне.
Не сануйце, шицко дайце
за нашу діло челічне!

(1948)

38) Тон (О. Тимко): Наша писня, «Шветлосц» II, 2, ст. 86 і 87, 1953.
Пор. також: М. Ковач: Ришме уж раз тот проблем отворено и темельно, «Шветлосц» III, 4 (1954), ст. 286.